

Першочерговою задачею, що стоїть перед працівниками кадрових підрозділів кримінально-виконавчої служби України під час формування резерву кадрів на висунення, має бути пошук та виявлення у відомчих колективах таких посадовців, які цілком відповідають вимогам обраної ними професії та мають сформовані мотиви щодо просування по кар'єрній сходинці. Враховуючи даний тезис, очевидним є те, що робота з резервом кадрів на висунення несе у собі змістовну психологічну складову, яка має бути реалізованою фахівцем з психологічною освітою. Психологічне супроводження діючих співробітників на різних етапах проходження служби, у тому числі здійснення його професійно-психологічного вивчення під час переміщення в посадах, є актуальною вимогою сьогодення, невід'ємною умовою оптимізації управління людськими ресурсами. Разом з тим, за результатами аналізу змісту нормативно-розпорядчих документів Державної пенітенціарної служби України виявлено факт повної відсутності регламентації психологічного супроводження проходження служби діючим персоналом.

З огляду на сказане, актуальним постає питання щодо оптимізації в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах роботи з резервом кадрів на висунення на керівні посади на основі сучасних наукових досягнень в галузі практичної та пенітенціарної психології. Зокрема, потребують суттєвого уточнення критерії здійснення професійно-психологічного відбору кандидатів на заміщення посад, що передбачають виконання управлінських функцій, напрямки психологічної підготовки таких посадовців до керівної діяльності, показники щодо визначення її ефективності тощо. Вирішення зазначених завдань надасть можливість наблизити Державну пенітенціарну службу України до функціонування за європейськими стандартами, прискорити процес євроінтегрування нашої країни.

Шевченко Л.О.,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціології та
психології ХНУВС

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ НАСТАНОВ ЗЛОЧИНЦІВ

У сучасній психології настанова тлумачиться як готовність, схильність суб'єкта, що забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання діяльності по відношенню до певного об'єкту. Д.М.Узнадзе одним з перших визначив настанову як цілісний особистісний стан

готовності, налаштування і на поведінку в певній ситуації, а також для задоволення певної потреби. Настанова до поведінки виступає певним механізмом, який забезпечує настрій особистості на поведінку в соціальній ситуації. Враховуючи, що в злочинному середовищі існують певні стійкі форми субкультурної поведінки, які ґрунтуються на суб'єктивних ціннісних орієнтаціях, то питання функціонування стереотипів злочинної поведінки неможливо вивчити без урахування кримінальних настанов злочинного середовища. Індивід у процесі своєї життєдіяльності включається в різноманітні соціальні системи, в різноманітні ціннісні структури. Наявність різних систем цінностей у суспільстві зумовлює широкий вибір індивідом певних цінностей. За думкою Р.Мертон, асоціальна (в тому числі насильницька, агресивна, корисливо-насильницька) поведінка є результатом прірви між офіційними цінностями у суспільстві та можливістю їх досягнути. Отже, внутрішня позиція особистості щодо соціального середовища спирається на певні ціннісні орієнтації особистості, які виступають регуляторами її поведінки.

Дослідження проводилося у двох кримінально-виконавчих установах Державного департаменту з питань виконання покарань в Харківській області: у кримінально-виконавчій установі мінімального рівня безпеки, де відбувають покарання жінки вперше засуджені до позбавлення волі та у кримінально-виконавчій установі середнього рівня безпеки, де перебувають чоловіки. Вибірка була обмежена за ознаками кримінального діяння, обсяг вибірки досліджуваних 195 особи. Першу групу складають жінки-злочинниці, всього 103 особи, у віці 23-47 років. До другої групи випробуваних увійшли чоловіки, що відбувають покарання, всього 92 особи, у віці 22-45 років. У дослідженні були використані такі методи як анкетування та тестування. Ціннісно-орієнтаційна сфера злочинців вивчалася Must- тестом за модифікацією П.Н. Іванова та Є.Ф. Колобової "Визначення життєвих цінностей особистості".

Результати вивчення життєвих цінностей злочинців в обох групах виявляють певну кількість значущих для них цінностей, а також незначущих цінностей. Значущими життєвими цінностями в обох вибірках є здоров'я, матеріальний успіх, почуття задоволення, спілкування. Вибираючи ту чи іншу цінність, людина підкреслює для себе важливість конкретних цінностей та прагне організувати свою поведінку певним чином. Здоров'я, поза всякого сумніву, найголовніша життєва цінність у місцях позбавлення волі, особливо для осіб, що вчинили насильницькі злочини, тобто злочини пов'язані з нанесенням шкоди життю та здоров'ю людей. Під час злочину вони без коливань вдаються до безпосереднього силового впливу на потерпілого. Зазначимо, що за

своїм характером та інтенсивністю насильницькі дії жінок мало в чому поступаються насильству з боку чоловіків.

Отже, цінність життя та здоров'я потерпілих для злочинців сумнівна. Інша річ своє власне здоров'я, яке треба берегти і тому більшість відвідувачів медичної частини колоній саме ця категорія злочинців. Матеріальний успіх та матеріальна забезпеченість це цінність, яка завжди була вагомою у структурі цінностей і набула значущості зараз, в ринкових умовах розвитку українського суспільства, коли життєвий успіх пов'язан з рівнем споживання матеріальних благ. Існуючі стереотипи кримінального середовища дозволяють уникнути коливань злочинцям при вирішенні питання щодо матеріального збагачення за рахунок інших. Бажання «жити одним днем», користуватися тим, що «потрапило до рук» не сприяє формуванню гідної мотивації особистості та разом з невмінням продуктивно вирішувати життєві ситуації, може призвести до імпульсивності у діях і поступках й злочинної поведінки зокрема. Почуття задоволення як життєва цінність є вагомою в обох групах досліджуваних.

Зважаючи на те, що дослідження проводилося в установах, де відбувають покарання вперше засуджені чоловіки та жінки, яскравих деформацій спілкування не спостерігалось. Спілкування корисливо-насильницькі злочинців відбувається у досить вузькому колі, часто із використанням жаргонного мовлення, яке засвоюється майже неусвідомлюване. Їх мовлення «загальмоване», оскільки є побоювання сказати щось зайве, образливе, заборонене, тому випадки вживання жестів як засобу позбавлення внутрішньої напруги жаргонного мовлення розповсюджене явище у кримінальній субкультурі. Внаслідок наявності негативних стереотипів сприйняття, що існують у кримінальному середовищі, взаємовідношення та спілкування, особливо серед чоловіків, набуває характеру відчуження, обережності. Для жінок-злочинниць важливе місце у ієрархії цінностей займає привабливість, любов та прихильність. Бажання та потреба мати близьких людей, відчувати піклування, любов значущих людей, занепокоєність щодо стосунків з ними складає зміст цінності любов та прихильність. Нажаль, власна перекручена доля злочинниць робить цю цінність нездійсненою мрією.

До незначущих життєвих цінностей обох груп досліджуваних потрапили такі цінності як демократія у суспільстві, особистісне зростання, служіння людям та багатство духовної культури. Ці цінності ними оцінюються як абстрактні та суперечливі наявної системи ціннісних орієнтацій. Отже, має місце залежність наявних цінностей особистості від умов життя людини та певних настанов, що існують у середовищі.